

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของหมอช่างชาวกูย จังหวัดสุรินทร์” ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้ในแนวคิดหลัก เพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์และเป็นแนวทางในการศึกษา โดยมีกรอบแนวคิดทางทฤษฎี ดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม (Culture)
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ (Globalization)
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (Identity)
- 2.4 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication)
- 2.5 การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากแนวคิดหลักนี้ จะช่วยอธิบายให้เห็นกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของหมอช่างชาวกูย จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งแต่ละแนวคิดนี้มีมุมมองที่กว้างและมีมิติทางวิชาการที่หลากหลาย งานวิจัยนี้จึงกำหนดขอบเขตด้วยการเน้นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเท่านั้น ดังมีรายละเอียดแนวคิดดังต่อไปนี้ คือ

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม (Culture)

คำว่า “วัฒนธรรม” คำนี้อาจมีความหมายแตกต่างกัน หากมองจากทิศทางของนักวิชาการต่างสาขา ความหมายและคำนิยามแรกของวัฒนธรรมได้ให้ไว้โดยนักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษชื่อไทเลอร์ (Edward B.Tylor.1871) กล่าวว่าวัฒนธรรมคือ สิ่งทั้งหลายที่มนุษย์สร้างขึ้นอันได้แก่ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลปกรรม กฎหมาย ประเพณี รวมถึงสิ่งอื่น ๆ ที่มนุษย์คิดค้นสร้างสรรค์ขึ้นมาตลอดจนลักษณะนิสัยใจคอของมนุษย์เอง ซึ่งมนุษย์ได้รับมาในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม (วราคม ที่สุกะ, 2544: 63)

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 ให้ความหมายและคำนิยาม วัฒนธรรมว่าได้แก่ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ ศีลธรรมอันดีของประชาชน อันได้แปลงรูปออกมาเป็นวัฒนธรรมไทย 4 สาขา กล่าวคือ คติธรรม เนติธรรม วัตรธรรมและสหธรรม ในระยะเวลาต่อมาอีก นักปราชญ์ไทย ได้พยายามถ่ายทอดความหมายและคำนิยามวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไปกล่าวคือ

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์ผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตส่วนรวม

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้

วัฒนธรรม คือ สิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนที่สืบทอดเป็นประเพณีกันมา

วัฒนธรรม คือ ความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติและกิริยาอาการหรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกันและสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ระเบียบ ประเพณี เป็นต้น

วัฒนธรรม คือ มรดกแห่งสังคมซึ่งสังคมรับ และรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม

วัฒนธรรมไทย แบ่งออกเป็น 5 สาขา คือ

1. สาขาศิลปกรรม ประกอบไปด้วยเรื่องเกี่ยวกับภาษา วรรณกรรม ละคร นาฏศิลป์ ดนตรี จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรมและศิลปะ การแสดงอื่น ๆ
2. สาขามนุษยศาสตร์ ประกอบไปด้วยเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี กฎหมาย การปกครอง ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ปรัชญา
3. สาขาช่างฝีมือ ประกอบไปด้วยเรื่องการเย็บปักถักร้อย แกะสลัก การทอ จักสาน เครื่องถม เครื่องเงิน เครื่องทอง
4. สาขากีฬาและนันทนาการ ประกอบไปด้วยเรื่องมวยไทย กระบี่กระบอง ตะกร้อ การละเล่นพื้นเมือง ฯลฯ
5. สาขาคหกรรม ประกอบไปด้วยเรื่องระเบียบในการกินอยู่ มารยาทในสังคม การแต่งกาย การตกแต่งเคหสถาน การดูแลเด็ก ฯลฯ

วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์ของชาติและเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของมนุษย์

วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเอง วัฒนธรรมเป็นประติมากรรมเชิงสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาของมนุษย์และวัฒนธรรมเป็นสมบัติของส่วนรวม จึงต้องมีการเรียนรู้เพื่อการรักษาการสืบสานหรือการถ่ายทอดร่วมกันโดยที่ทุกคนเป็นสมาชิกของสังคมต้องมีส่วนร่วมโดยตลอด ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นมรดกของสังคมมิใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง

ในวัฒนธรรมในสังคมหนึ่งย่อมมีความแตกต่างจากวัฒนธรรมของสังคมอื่น ผู้คนหนึ่งย่อมมีบุคลิกภาพเฉพาะตัวที่ไม่เหมือนบุคลิกภาพของคนในสังคมอื่น ตัวอย่างเช่นคนไทยย่อมไม่เหมือนคนชาติอื่น ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าวัฒนธรรมไทย คนไทยได้รับการอบรมสั่งสอนและเจริญเติบโตอยู่ในสิ่งแวดล้อมของสังคมไทย ในขณะที่คนชาติอื่นก็มีวัฒนธรรมของตนเองได้รับการอบรมบ่มนิสัยและเจริญเติบโตอยู่ในสิ่งแวดล้อมแบบนั้น ข้อเท็จจริงนี้บอกเราว่า การทำ การพูด การคิด ที่เรียกรวมว่า “พฤติกรรมทางสังคม” (Social behaviour) นั้นได้รับอิทธิพลโดยตรงจากวัฒนธรรมของสังคม ซึ่งหมายถึงลักษณะนิสัยเฉพาะบุคคล เรียกว่าบุคลิกภาพ (Personality) ถ้าหมายถึงบุคลิกภาพของสังคมก็เรียกว่าลักษณะประจำชาติ (National characteristics) ลักษณะประจำชาติก็จะส่งผลเป็นอัตลักษณ์ของชาติ จึงเห็นได้ว่าการที่ชาติหนึ่ง ๆ มีอัตลักษณ์ของชาติของตนเป็นผลมาจากการมีวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง

ในอดีตจังหวัดสุรินทร์เคยเป็นแหล่งอารยธรรมและวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรือง และมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกลุ่มชนที่เข้ามาครอบครอง วัฒนธรรมที่ปรากฏในปัจจุบันเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงอัตลักษณ์เฉพาะตัว ที่บรรพบุรุษได้สืบทอดความเจริญและวัฒนธรรมมายาวนานนับพันปี จากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวสุรินทร์ หมู่บ้านช้างเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ที่มีประวัติความเป็นมาและมีวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะตัว หมอช้างเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีความผูกพันกับคนในหมู่บ้านช้างมาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะหมอช้างเป็นศูนย์กลางของการสื่อสารกับคนในสังคม หมอช้างเป็นผู้สร้างอัตลักษณ์และเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นของหมู่บ้านช้างในจังหวัดสุรินทร์ ร่วมกันกับสมาชิกในหมู่บ้านช้าง วัฒนธรรมและพิธีกรรมการคล้องช้างจึงเป็นมรดกของสังคมมิใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง จึงจำเป็นต้องได้รับการอนุรักษ์จากคนรุ่นหลังให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมต่อไป

วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง สังคมเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย บางทีก็มีคำกล่าวว่ากฎของการเปลี่ยนแปลงคือ กฎของธรรมชาติ แต่การเปลี่ยนแปลงอาจมีได้หลายแบบ บางกรณีกล่าวว่าเป็นกฎของธรรมชาติเพราะมันค่อยเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาที่ยาวนาน บางกรณีก็เปลี่ยนแปลงเพราะ

มนุษย์เข้าไปทำให้เกิดขึ้นอย่างมีเจตนาอย่างที่เราเรียกว่าเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน (Planned change) ตัวอย่างเช่นการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาและโลกาภิวัตน์ ที่ระบบทุนนิยมเข้ามามีบทบาททำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

หากมีการเปรียบเทียบกันระหว่างปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายนั้น ต้องถือว่าวัฒนธรรมเป็นปัจจัยหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน ตั้งแต่กำเนิดโลกในยุคแรกสุด แทบจะไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงเพราะมันเกิดขึ้นอย่างช้า ๆ ค่อยเป็นค่อยไป อย่างเป็นธรรมชาติ ต่อมามนุษย์รู้จักคิดค้นและประดิษฐ์เครื่องมือต่าง ๆ ขึ้น รู้จักการเพาะปลูก เลี้ยงปศุสัตว์ รู้จักการถนอมอาหาร รู้จักควบคุมธรรมชาติต่าง ๆ ได้มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว มนุษย์รู้จักประดิษฐ์เครื่องอำนวยความสะดวกได้ดีเท่าไรได้มากเท่าไร การเปลี่ยนแปลงก็ยิ่งเร็วขึ้นเท่านั้น จนเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม ระบบการผลิตจำนวนมากขึ้น ระบบการแพร่กระจายผลผลิตจำนวนมากขึ้น ระบบการบริโภคสิ่งเดียวกันแพร่กระจายไปทั่วโลก มนุษย์ผลิตเครื่องมือสื่อสารแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารอย่างไร้พรมแดน อย่างที่กล่าวว่า “ใครใคร่ค้าค้า ใครใคร่ขายขาย ใครใคร่ส่งส่ง ใครใคร่รับรับ” นี่คือการสื่อสารอย่างเสรีและนี่คือโลกยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT society) ทั้งหมดนี้ ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าสังคมเปลี่ยนแปลงเพราะวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง และจะเกิดการเปลี่ยนแปลงเรื่อยไป จากเดิมซึ่งหากินอยู่ในป่าของหมู่บ้านช้าง แต่ปัจจุบันช้างอยู่ในป่าคอนกรีตที่เต็มไปด้วยมลภาวะที่ไม่เหมาะกับการดำเนินชีวิตของคนและช้าง เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงเพราะวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตของช้างและหมอช้างจึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เข้ากับสังคมที่มีการเคลื่อนตัวไปตามกระแสโลกาภิวัตน์

วัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์

มีหลักอยู่ 2 คำ คือคำว่าท้องถิ่น (Local) และคำว่าโลกาภิวัตน์ (Globalization) “ท้องถิ่นบ่งบอกถึงสังคมในวงแคบหรือสังคมเฉพาะที่เฉพาะแห่ง อาจหมายถึงชุมชนเล็ก ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอหรือจังหวัด (หรืออาจหมายถึงระดับประเทศ) เมื่อเทียบเคียงกับมาตรฐานสากลเช่นที่กล่าวว่า “ขณะนี้เวลา 13.00 น.เวลามาตรฐานกรีนิช (Greenwich mean time) ตรงกับ 20. น.ของเวลาในประเทศไทย” “เวลาในประเทศไทย” ในกรณีนี้ที่กล่าวถึงคือ “เวลาในท้องถิ่น” ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า วัฒนธรรมในท้องถิ่น ได้แก่วัฒนธรรมในวงแคบ คือ วัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรมหมู่บ้าน วัฒนธรรมระดับตำบล อำเภอ จังหวัด วัฒนธรรมของประเทศหรือวัฒนธรรมภูมิภาคแล้วแต่กรณี

วัฒนธรรมท้องถิ่น หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นผลที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น กล่าวอีกอย่างหนึ่งวัฒนธรรมท้องถิ่นคือ มรดกสังคมท้องถิ่นซึ่งจะมีอัตลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น สิ่ง

หนึ่งที่บ่งบอกรวมถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นคือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเราจะพบเห็นและศึกษาประดิษฐกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องคักสัตว์ ดักปลา จอบ เสียม ไถ มีดพร้า ขวาน ฆนุ หน้าไม้ รวมถึงเครื่องเย็บปักถักร้อย ตลอดจนอุปกรณ์ทางศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ในท้องถิ่นบางชิ้นเป็นสิ่งหายาก จึงยากที่คนรุ่นหลังจะพบเห็นและเข้าใจสิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจของท้องถิ่น

ส่วนคำว่า “โลกาภิวัตน์” หมายถึงสังคมในวงกว้าง บ่งบอกถึงโลกซึ่งมีความเป็นหนึ่งเดียว หมายถึงโลกเป็นสังคมเดียวกัน คนทั้งโลกก็คือคนของสังคมเดียวกัน ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์จึงหมายถึงวัฒนธรรมซึ่งคนทั้งโลก ยอมรับได้เสมือนหนึ่งเป็นวัฒนธรรมของตัวเอง เช่นเมื่อมีการโฆษณาขึ้นหนึ่งใช้คำว่า “มวยไทย มรดกไทย มรดกโลก” ก็หมายรวมไปถึงการเป็น “มรดกโลก” ของมวยไทย เพราะเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลก ชนชาติใดก็อาจฝึกมวยไทยหรือประกอบอาชีพเกี่ยวกับมวยไทย

เมื่อใช้คำว่า “ท้องถิ่น” และ “โลกาภิวัตน์” ในแง่ “วิสัยทัศน์” (Vision) โดยเฉพาะคำว่าโลกาภิวัตน์ หมายถึง การมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ไร้พรมแดน วิสัยทัศน์ที่เป็นสากล (Internationalization) ตรงข้ามกับ “ท้องถิ่น” ที่บ่งบอกถึงความมีวิสัยทัศน์ที่คับแคบเฉพาะท้องถิ่น (Localization) จึงสั้น เต็มไปด้วยข้อจำกัด (วารคม ที่สุกะ, 2544: 63-71)

วัฒนธรรมในท้องถิ่นในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้หมายถึง วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมของหมอช้างซึ่งมีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนเกิดกลายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมอช้างถูกหลานชาวกูย หมู่บ้านช้าง จังหวัดสุรินทร์ และที่หมู่บ้านช้าง จังหวัดสุรินทร์มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นชื่อว่า ศูนย์ศึกษาสัตว์ซึ่งมีเรื่องราวของช้างและประวัติความเป็นมาของชาวกูยกับช้าง อุปกรณ์ในการจับช้างและขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ

การแสดงช้างจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นเหมือนอัตลักษณ์ประจำจังหวัด การแสดงของช้างจะเน้นให้นักท่องเที่ยวได้เห็นถึงวิถีชีวิต ความผูกพันของคนและช้างที่มีมาแต่โบราณ แล้วยังแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่กลายเป็นวัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์ ความผูกพันของช้างกับชนพื้นเมืองหรือ “ชาวส่วยหรือชาวกูย” ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถมองเห็นการดำเนินชีวิตของคนและช้างไปพร้อม ๆ กัน พิธีเช่นผีประกรรมซึ่งเป็นพิธีกรรมอันสำคัญ ก่อนที่ชาวกูยจะออกไปคล้องช้างในป่า ในพิธีนี้ความผูกพันจะต้องทำพิธีบูชาผีก่อน เนื่องจากเชื่อว่าจะทำให้ช้างเชื่องไม่ทำอันตรายซึ่งผู้ที่ป็นผู้นำและสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นคือ “หมอช้าง” ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่พยายามสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นนี้ให้คงอยู่ในยุกระบบทุนนิยม ที่มีกระบวนการกระแสโลกาภิวัตน์เป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดความเปลี่ยนแปลง

การศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ช่วยอธิบายเกี่ยวกับวิถีชีวิตของหมอช้างในส่วนของวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับช้างที่มีการสืบทอดกันมาจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของหมอช้างชาวกูย เช่น การเซ่นไหว้ศาลประกรรม และพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งหมอช้างได้เรียนรู้มาจากบรรพบุรุษที่สืบทอดเป็นประเพณี และวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์และเป็นมรดกของสังคมที่สมาชิกในชุมชนมีการเรียนรู้เพื่อการรักษา การสืบสานหรือการถ่ายทอดร่วมกันโดยสมาชิกมีส่วนร่วมในการสืบทอด

2.2 แนวคิดโลกาภิวัตน์ (Globalization)

โลกาภิวัตน์ เป็นคำที่แปลมาจากภาษาอังกฤษ Globalization ซึ่งมีผู้รู้ให้ความหมายไว้เฉพาะว่า โลกไร้พรมแดน คำว่าโลกไร้พรมแดน เข้ามาสู่สังคมไทยในยุคที่เรียกว่าไอที (IT = Information Technology) โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ เมื่อมีการเกิดเครือข่ายโทรคมนาคมที่โยงใยทั่วโลก ด้วยระบบคอมพิวเตอร์ที่เรียกว่า Internet (International Network)

โลกาภิวัตน์ (Globalization) คือ การขยายตัวของการสะสมทุนและการค้าและการล่าอาณานิคมในช่วงปี 2043 (1500) ถึงปี 2293 (1750) ได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาทุนอุตสาหกรรมในยุโรป จะเห็นได้ว่า กำเนิดของทุนได้นำไปสู่การเชื่อมโยงของเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมระหว่างทวีปสี่ทวีปเข้าด้วยกัน คือ ยุโรป อเมริกา แอฟริกา และเอเชีย โดยมีศูนย์กลางของการพัฒนาของระบบทุนโลก นี่คือการมาของสิ่งที่เรียกว่า โลกาภิวัตน์ (Globalization) (เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, 2539: 7- 8)

คำว่า “Globalization”(โลกาภิวัตน์) ได้ก่อตัวมาจากแนวคิดของ M.McLuhan (อ้างใน ลลนา ศักดิ์ชูวงศ์, 2548:25) ในเรื่อง “หมู่บ้านโลก” (Globai village) ที่กล่าวว่า เนื่องจากการพัฒนาของสื่อสมัยใหม่ที่สามารถเอาชนะอุปสรรค ด้านพื้นที่และกาลเวลาได้ สื่อดังกล่าวสามารถเชื่อมต่อประเทศทุกประเทศในโลกทั้งหมดให้เข้ามาอยู่ใกล้ชิดราวกับบ้านแต่ละหลังในหมู่บ้านเดียวกัน “โลก” จึงกลายเป็นหมู่บ้านโลกขึ้นมา

ในช่วง 20-40 ปี ที่ผ่านมามีการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีและวัฒนธรรมที่ส่งผลให้โลกปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมาก ทำให้ประชากรในประเทศต่างๆสามารถรับข้อมูลข่าวสาร ความบันเทิงจากทั่วทุกมุมโลกได้สะดวก รวดเร็ว และชัดเจน ผ่านระบบต่าง ๆ เช่น ดาวเทียม เคเบิลใยแก้ว อินเทอร์เน็ต เป็นต้น สมาชิกในสังคมโลกมีโอกาสติดต่อกันได้โดยไม่มีพรมแดนในเชิงภูมิศาสตร์ขวางกั้นการบริโภคข้อมูลของบุคคลอีกต่อไป

การสื่อสารของโลกหลังทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา การสื่อสารเริ่มขยายตัวจากระบบประเทศไปเป็นระบบโลกพร้อมกับการขยายตัวทางวัฒนธรรม มนุษย์สามารถเห็นเหตุการณ์ได้พร้อมกันสด ๆ โดยผ่านสื่อ เช่น กีฬาโอลิมปิก งานแจกรางวัลภาพยนตร์ฮอลลีวูด และแม้กระทั่งสงครามอ่าวเปอร์เซีย ลักษณะนี้ทำให้วัฒนธรรม คนตรี ภาพยนตร์ รายการโทรทัศน์แพร่กระจายออกไป

สื่อโทรทัศน์ระดับโลกขยายตัวอย่างกว้างขวาง โดยผ่านสัญญาณดาวเทียมทำให้ประเทศยากที่จะสร้างรั้วกันการคุกคามทางวัฒนธรรมได้ แต่หลายประเทศก็พยายามที่จะต่อต้านการรุกรานนั้น ในขณะเดียวกันภายในประเทศกลับเกิด “ความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายใน” (Intercultural university) เพราะสาเหตุของการแตกย่อยของผู้รับสาร และการเติบโตของกลุ่มชายขอบกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย เช่น กลุ่มผู้อพยพ เป็นต้น

การเคลื่อนตัวหรือการพัฒนาของทุนระดับโลก ซึ่งมีการเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงในทศวรรษที่ 15-16 หรือเป็นช่วงของการขยายตัวของการสะสมทุนและการค้า และการล่าอาณานิคม ในปี 1500-1750 จนกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาทุนอุตสาหกรรมในยุโรปและการกำเนิดของทุนไปสู่การเชื่อมโยงของเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมระหว่างทวีปทั้งสี่ที่ทวีปเข้าด้วยกัน คือ ยุโรป อเมริกา แอฟริกา และเอเชีย โดยมียุโรปเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาของระบบทุน ซึ่งสภาพใหม่ของกระบวนการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในระบบนี้เรียกว่า “โลกาภิวัตน์”

ดังเช่นประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มาจนถึงยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม จนกระทั่งต่อเนื่องมาถึงยุคสมัยของการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย ในช่วงปลายทศวรรษที่ 20 ประเทศไทยก็ยังต้องเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์อีกเช่นเดิม หากว่าในการเผชิญครั้งใหม่นี้การสื่อสารโดยเฉพาะสื่อมวลชนมีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่ง

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจโลกกลายเป็นโลกาภิวัตน์ คือ พลังทุนเดิมใหญ่ทำให้เกิดการแข่งขันทางการค้า ทำให้การแข่งขันยิ่งทำได้ง่ายรายใหญ่ยิ่งมีพลังทุนที่จะขยายต่อไปทั่วโลก ส่วนรายย่อยก็ถูกเปลี่ยนไป ขณะที่บางส่วนถูกระทบจนแพ้แต่บางส่วนก็ได้โอกาสขยายตัว การค้าโลกให้กว้างและเปลี่ยนแปลงมากด้วย และเทคโนโลยีก้าวไกลมีส่วนสำคัญหากองค์กรรู้จักนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสม (ลลนา ศักดิ์ชูวงศ์, 2548:25-26)

ดังนั้นการเข้ามาของโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบไปทั่วไม่ว่าจะเป็น สังคม การเมือง วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน สังคมเมืองและสังคมชนบทจำเป็นต้องมีการปรับตัวให้สามารถอยู่ได้ในยุคโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์กับวัฒนธรรมไทย

อานันท์ กาญจนพันธุ์ กล่าวถึง โลกาภิวัตน์กับวัฒนธรรมไทยว่า เป็นกระบวนการเปลี่ยนวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าในกระแสโลกาภิวัตน์คือ เมื่อเราเปลี่ยนคุณค่าหรือความรู้สึก และวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าแล้ว ผลกระทบที่เกิดขึ้นคือ ความหมายกลายเป็นจริงมากกว่าตัวสินค้าซึ่งเป็นสิ่งของ ความหมายกลับกลายเป็นตัวคุณค่าที่เปลี่ยนตัวสินค้าให้กลายเป็นของจริง หมายความว่า เราคิดว่าความหมายเป็นสิ่งที่มืออยู่จริง เป็นสิ่งที่มิแก่่นสาร ฉะนั้นเมื่อข่าวสารเรื่องนายโฆรสจะมาเมืองไทย เราก็มีความรู้สึกต่อต้านโดยอาศัยความรู้สึกชาตินิยมเข้ามา เพราะชาตินิยมคือความเป็นไทยต่าง ๆ เหล่านี้ ได้ถูกระบบทุนนิยมซึ่งนอกจากจะเปลี่ยน “วัฒนธรรม” ให้เป็น “สินค้า” แล้ว ยังกลับสร้างให้ “ความคิด” เป็น “จริง” ดังนั้นมิใช่เป็นเรื่องแคจิตใจ ความรู้สึก แต่เป็นเรื่องที่เป็นของจริง สามารถจับต้องได้

สภาพการณ์เช่นนี้ที่เป็นจริงไม่ใช่สิ่งใหม่ สามารถอธิบายในความคิดแบบมาร์กซิสต์หรือแบบโพสต์โมเดิร์น สามารถอธิบายด้วยวิธีไหนก็ได้ทั้งนั้น ถ้าจะอธิบายแบบมาร์กซิสต์สถานการณ์ที่กำลังเปลี่ยนไป ในภาษามาร์กซิสต์เรียกว่า fetishism กล่าวคือทำให้วัฒนธรรมหรือคุณค่าเหล่านี้มีอำนาจเหนือตัวคน เช่น เงินตรา ซึ่งเป็นสิ่งที่เราผลิตขึ้นมาเพื่อเป็นสื่อในการแลกเปลี่ยน เป็นเรื่องของมูลค่าต่าง ๆ แต่ปรากฏว่าในกระบวนการทางวัฒนธรรม เรากลับเปลี่ยนให้เงินตรามีอำนาจเหนือตัวคนซึ่งเป็นผู้ผลิตเงินตรานั้นเอง ดังนั้นในเวลานี้เงินตราไม่ใช่เป็นเพียงเครื่องมือของมนุษย์เพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนเท่านั้น แต่เงินตราได้กลายมาเป็นเจ้าเหนือตัวมนุษย์เพราะเราไม่ได้มองเงินตราเป็นสื่อ แต่เรามองว่าเงินเป็นพระเจ้า

กระบวนการอย่างนี้ได้เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมอื่น ๆ ทั่วไปคือ การเปลี่ยนให้วัฒนธรรมและคุณค่านั้นๆ มาเป็นเจ้าเหนือตัวคนซึ่งเป็นผู้ผลิตและเป็นผู้สร้างสิ่งนั้นอีกทีหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าในเรื่องความเป็นไทย ที่เราคิดว่าเป็นของเรา เราพัฒนาขึ้นมา แต่ปรากฏว่าความเป็นไทยอยู่เหนือตัวคนซึ่งจะมีผลกระทบในแง่ที่มัลดทอนความเป็นมนุษย์ลงไป จนเริ่มมองไม่เห็นความเป็นคนเพราะยึดติดอยู่กับคุณค่าที่ถูกครอบงำ

กระบวนการที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้ กำลังผ่านเข้ามาอยู่ในกระแสและความเคลื่อนไหวของระบบทุนนิยมในปัจจุบัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ขณะนี้เรากำลังเข้าสู่สภาวะที่เรียกได้ว่า “กระบวนการโลกาภิวัตน์” เข้าสู่ระบบทุนนิยมที่สามารถเปลี่ยนทุกอย่างให้กลายเป็นสินค้าให้กลายเป็นสิ่งครอบงำตัวคนได้หมด จนแทบไม่เห็นคุณค่าของความเป็นคนหลงเหลืออยู่

ภายใต้กระแสระบบทุนนิยม ที่สามารถทำได้ถึงเพียงนี้ก็เพราะว่า มีการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีของการสื่อสาร กล่าวคือในอดีตนั้นทุนนิยมไม่สามารถทำได้กว้างไกลขนาดนี้ เพราะการสื่อสารไม่รวดเร็ว และไม่กว้างขวางเหมือนในปัจจุบัน เช่น โฆษณา เทคโนโลยีดิจิทัลหรือ

อีเมล เป็นต้น เทคโนโลยีเหล่านี้เป็นเครื่องมือที่สำคัญของระบบทุนนิยม ซึ่งทำให้โลกาภิวัตน์มีอำนาจอย่างที่ได้กล่าวไปแล้ว

กระบวนการที่ขัดแย้งในตัวของโลกาภิวัตน์

ศึกษาในแง่มุมวัฒนธรรมก็อาจจะช่วยให้มองโลกาภิวัตน์ว่า มีแง่มุมที่มองดูได้หลายด้านขึ้น ซึ่งมีใช้ถูกครอบงำเพียงอย่างเดียว จากการที่กระแสโลกาภิวัตน์มาเปลี่ยนวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ โดยผ่านการท่องเที่ยว จนเราขายความเป็นไทยต่าง ๆ เป็นสินค้า เมื่อเราสร้างให้วัฒนธรรมต่างๆเป็นสินค้าจากกระบวนการเหล่านี้มากมาย เราก็จะยึดถือสิ่งนี้เป็นสรณะหรือเป็นจริง แล้วนำเอาคุณค่าและความหมายเหล่านี้ไปใช้เป็นเกณฑ์วัดคนอื่นหมดเลย ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหา เพราะว่าเรามองคนอื่นโดยไม่เห็นความเป็นมนุษย์ของเขา เพราะเราเอาคุณค่าและความหมายนี้เป็นตัววัด และเราไปเชื่อว่าคุณค่าและความหมายนั้นเป็นจริง

สิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นผลด้านหนึ่งของกระแสโลกาภิวัตน์ในด้านลึก เพราะเมื่อก่อนเราเคยคิดว่า กระแสทุนนิยมทำให้คนมีความรู้สึกเป็นปัจเจกนิยมมากขึ้น แต่แท้ที่จริงความเป็นปัจเจกนิยมไม่ได้เกิดขึ้นในขั้นตอนของกระแสโลกาภิวัตน์ แต่เป็นขั้นตอนก่อนหน้านี้แล้ว นั่นคือขั้นตอนของการแสวงหาประโยชน์จากทุน แต่เมื่อมาถึงขั้นตอนทุนนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ คนเราไม่เหลือแม้แต่ความเป็นปัจเจกบุคคลหมายความว่า ความเป็นปัจเจกบุคคลก็ยังไม่สำคัญเท่ากับการยึดถือคุณค่าที่ถูกทำให้กลายเป็นสินค้า และปล่อยให้คุณค่าที่กลายเป็นสินค้านั้นมีอำนาจเหนือตัวเรา จนกระทั่งเราไม่มีความเป็นคนเหลืออยู่

ดังนั้นโลกาภิวัตน์จึงไม่ใช่แค่เพียงเปลี่ยนคนให้กลายเป็นปัจเจกบุคคล แต่กระแสโลกาภิวัตน์เปลี่ยนปัจเจกบุคคลให้ไปยึดติดเฉพาะกับสิ่งที่เป็ผลผลิตของมนุษย์เราเอง อย่างที่กล่าวไป ภายใต้แรงกดดันของกระแสโลกาภิวัตน์ ที่จะมาเปลี่ยนและทำให้คนมองไม่เห็นคุณค่าของตัวเอง มองไม่เห็นคุณค่าของความเป็นคนไปยอมรับในคติบางอย่างซึ่งถูกทำให้เป็นสินค้า

การนิยามความหมายของโลกาภิวัตน์ คือ กระบวนการโลกาภิวัตน์เป็นพัฒนาขั้นตอนสุดท้ายของทุนนิยมที่เปลี่ยนสิ่งต่างๆให้เป็นสื่อของการซื้อขายแลกเปลี่ยน จากเดิมที่เป็นทรัพยากรแรงงานมาดักดวงเอาแม้กระทั่งวัฒนธรรม ความรู้สึก คุณค่า และจิตใจของผู้คนให้เป็นสินค้าไปด้วย

บทสรุปกระแสโลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่ติดตามมาของระบบทุนนิยม ในความเป็นจริงแล้วไม่มีใครสามารถคุมได้ทั้งกระบวนการ โลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องมาเพราะเป็นขั้นตอนพัฒนาการของทุนนิยม ซึ่งเป้าหมายนั้นชัดเจนก็คือ เพื่อที่จะสร้างกำไรสูงสุด ดังนั้นทุน

นิยมก็ต้องมีวิวิธนาการของระบบเองซึ่งแน่นอน ก็อาจมีกลไกบางอย่างที่เอื้อให้เป็นอย่างนั้น เช่นระบบการสื่อสาร ที่ทำให้กระบวนการนี้ขยายตัวได้อย่างรวดเร็ว

แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์กับวัฒนธรรมไทย ช่วยอธิบายกระบวนการเปลี่ยน วัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าในกระแสโลกาภิวัตน์ วัฒนธรรมท้องถิ่นหรือประเพณีการคล้องช้าง ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของหมอช้างได้เข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์ที่มีเปลี่ยนวัฒนธรรม และประเพณีให้กลายเป็นสินค้าจากการที่กระแสโลกาภิวัตน์มาเปลี่ยนวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ โดย ผ่านการท่องเที่ยว เช่น การแสดงประจำปีของช้างที่ จังหวัดสุรินทร์ จัดขึ้นประจำปีทุก ๆ ปี ช้าง กลายเป็นสินค้าและพิธีกรรมที่หมอช้างได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ กลายเป็นสินค้าที่ต้องแสดงให้ นักท่องเที่ยวได้ชม การลดค่าใช้จ่ายเพื่อความเป็นสิริมงคล งาช้างแกะสลักกลายเป็นสินค้าที่ ระลึก และการนั่งช้างเที่ยวรอบเมืองกลายเป็นสินค้าที่ขายให้นักท่องเที่ยว ดังจะเห็นได้ว่า โลกาภิวัตน์สามารถเปลี่ยนวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กลายเป็นสินค้า แต่ก็มีข้อขัดแย้งในตัวของโลกา ภิวัตน์ด้วยเช่นกัน การกำหนดคุณค่าและความหมายของหมอช้างในด้านประเพณีและพิธีกรรมซึ่ง ถูกทำให้เป็นสินค้าเช่นเดียวกับวัฒนธรรมอื่น ๆ ในสังคมไทย

สื่อทัศน์กับโลกาภิวัตน์

อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว กล่าวถึง สื่อทัศน์กับโลกาภิวัตน์ว่า ถ้าพูดถึงการเชื่อมต่อของโลก แล้ว รูปธรรมที่เห็นได้ชัดก็คือ การคมนาคม อย่างเช่น การที่คนไทยสามารถขึ้นเครื่องบินจาก ดอนเมืองแล้วไปโผล่ที่สนามบินเจเอฟเคที่นครนิวยอร์กในวันต่อมา (โดยไม่ต้องตั้งเข็มนาฬิกาใหม่ เพียงแต่กลับวันเป็นคืน) หรือการที่ชาวแคนเดียน เชื้อสายอินเดีย สามารถเพลิดเพลินไปกับการ รับชม ภาพยนตร์ “ฮอลลีวู้ด” ในบ้านตัวเองได้ ฯลฯ นักวิชาการทางด้านมานุษยวิทยานามว่า Arjun Appadurai แบ่งมิติของโลกาภิวัตน์ออกเป็นหลายด้าน เพื่ออธิบายว่าปรากฏการณ์ใดและในมิติ ใดบ้าง จึงจะถือว่าเกิดกระบวนการ “โลกาภิวัตน์” ขึ้นแล้ว ซึ่ง Arjun Appadurai ได้เสนอมามี “ทัศนนะ” อยู่หลายมิติดังต่อไปนี้

1. มนุษย์ทัศน์ (Ethnoscapes) หมายถึง การที่มนุษย์เราเคลื่อนย้ายภูมิลำเนาที่อยู่อาศัยจาก ที่หนึ่งไปสู่อีกที่หนึ่ง ทำให้เกิดการถ่ายเททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มคนนั้น ๆ และระหว่าง กลุ่ม การอพยพถิ่นฐานดังกล่าวยังอาจจะหมายถึงการย้ายข้ามหมู่บ้าน หรือข้ามจังหวัดต่าง ๆ ภายใน เขตรัฐชาติ จนรวมไปถึงการโยกย้ายถิ่นฐานไปยังภูมิภาคหรือทวีปอื่น ๆ ซึ่งผลที่ตามมาคือ ความ เป็นชุมชนหนึ่ง ๆ จะไม่ได้ประกอบขึ้นแต่เพียงเพื่อนมนุษย์ ที่เหมือน “เรา” เท่านั้นแต่ประกอบไป ด้วยพวกคนที่ เป็น “พวกเขา” ที่นับวันจะมากขึ้นเรื่อย ๆ

ในเมืองไทยโดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร มิติทางด้านมนุษยทัศน์จะถูกพบได้ในตามถนนสี่ลม แยกสำเพ็ง หรือแยกพาหุรัด แต่ตรงนี้ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะในสังคมเมืองเท่านั้นที่มีมิติดังกล่าว ปัจจุบันทั้งที่เหนือสุดและใต้สุดของประเทศไทย ก็คลาคล่ำไปด้วยนักท่องเที่ยวต่างชาติต่างภาษา ทั้งที่มาจากประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงและที่ข้ามน้ำข้ามทะเลมาจากแดนไกลด้วย

ในจังหวัดสุรินทร์ก็พบการย้ายถิ่นฐานข้ามหมู่บ้านหรือข้ามจังหวัด เช่น การแต่งงานระหว่างคนจังหวัดสุรินทร์และคนกรุงเทพมหานคร การเข้ามาหางานทำของคนจังหวัดบุรีรัมย์หรือคนในจังหวัดใกล้เคียง และการเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศต่างเข้ามาเที่ยวในงานแสดงประจำปีของช้างที่สนามแสดงช้างของจังหวัดสุรินทร์ทุก ๆ ปี หรือชาวต่างประเทศที่เข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์เพื่อมาพักผ่อน มาประกอบธุรกิจ เป็นต้น

2. ธานีทัศน์ (Financescapes) หมายถึง สภาพการไหลเวียนของเงินและเศรษฐกิจโลกที่สามารถเคลื่อนย้ายทุนจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งในชั่วพริบตา เพียงแค่กดปุ่มซื้อขายเงินตราในตลาดหุ้นฮั่งเส็งของฮ่องกงหรือตลาดหุ้นโตเกียว ก็สามารถส่งผลกระทบกระเทือนมาถึงค่าเงินบาทในกรุงเทพมหานครได้ อย่างเช่นที่จอร์จ โซรอสได้ทดลองทำให้ดูมาแล้วทั้งในประเทศอังกฤษและประเทศไทย และอาจจะเป็นเพราะมิติทางธานีทัศน์ที่ทำให้ภายหลังเดือนกรกฎาคม ปี 2540 คำว่าโลกาภิวัตน์ในเมืองไทย จึงดูเป็นลบบมาขึ้นเรื่อย ๆ จนเปรียบได้ว่าเป็นการสูญเสียเอกราชของชาติทางด้านเศรษฐกิจ

สภาพการไหลเวียนของเงินในจังหวัดสุรินทร์ แบบธานีทัศน์จะเห็นได้จากการการไหลเวียนของเงินในช่วงการงานแสดงประจำปีของช้าง เพราะได้รับการส่งเสริมจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและบริษัทการบินไทยช่วยประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติเข้ามาเที่ยวในงานแสดงประจำปีของช้างที่สนามแสดงช้างของจังหวัดสุรินทร์ทุก ๆ ปี

3. วิทยาทัศน์ (Technoscapes) หมายถึง ความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ของโลกยุคปัจจุบันที่สามารถทำให้เกิดการถ่ายเททางเทคโนโลยี ทั้งในเครื่องจักรเครื่องยนต์ (hardware) และในส่วนของความรู้และศาสตร์ (software) ก้าวผ่านข้อจำกัดทางกายภาพของประเทศ

ตัวอย่างเช่น วิศวกรชั้นหัวกะทิในแถบซิลิคอน วาลเลย์ รัฐแคลิฟอร์เนีย อาจจะคิดค้นสิ่งประดิษฐ์คอมพิวเตอร์ใหม่ ๆ ออกมา มีรายได้เป็นกอบเป็นกำ แต่ความที่ตนเป็นชาวจีนอพยพ ถึงวันหนึ่งก็อาจจะหอบเงินทองที่สะสมไว้กลับไปลงทุนที่เซี่ยงไฮ้ หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของเอเชียก็ได้ หรืออย่างบริษัทไฮเทคหลายยี่ห้อของญี่ปุ่น ก่อนหน้าที่จะมาลงทุนอย่างมหาศาลกับประเทศอาเซียนก็เคยใช้เกาหลีใต้และไต้หวันเป็นแหล่งแรงงานราคาถูกมาก่อน วิทยาทัศน์ทำให้ทั้งเกาหลีใต้และไต้หวันต่างก็ดูเอาเทคโนโลยีของญี่ปุ่นมาดัดแปลง (เหมือนอย่างครั้งที่หนึ่งญี่ปุ่นเคยเรียนรู้

จากฝรั่ง) จนถึงขนาดที่ตนเองสามารถผลิตทั้งรถยนต์และคอมพิวเตอร์ขึ้นมาเองได้ด้วยคุณภาพที่ไม่แพ้กัน

4. สื่อทัศน์ (Mediascapes) หมายถึง ความสามารถของสื่อ ในการใช้ประโยชน์จากความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีในการสร้างและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารออกไปอย่างรวดเร็ว มากมาย และกว้างไกล เทคนิคพิเศษที่เรียกว่า สเปเชียลเอฟเฟกต์ ทำให้เกิดภาพที่มีสภาพเหมือนจริงจากการตัดต่อหรือตัดเติม เสริมแต่ง โดยเฉพาะภาพโบราณหรือภาพในอนาคตมีการนำเสนอได้อย่างเหมือนจริง คนไทยสามารถย้อนกลับไปเห็นสภาพบ้านเมืองสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีจากภาพยนตร์เรื่อง บางระจัน หรือ สุริโยทัย

และไม่เพียงแต่ก้าวผ่านกาลเวลาเท่านั้น สื่อยังสามารถ “สร้างภาพ” ที่ก้าวผ่านทะเลและภูมิประเทศได้อีกด้วย จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่คนไทยบางส่วนจะเปิดรับภาพยนตร์หรือรายการโทรทัศน์จากต่างประเทศ มีความนิยมในฟุตบอลพรีเมียร์ลีกของอังกฤษ หรือละคร “sit-com” จากอเมริกา ญี่ปุ่นหรือเกาหลีได้ แต่ผลข้างเคียงที่เกิดขึ้นก็คือความเชื่อว่า “ภาพ” ที่สื่อสร้างขึ้นมานั้นเป็น “ความจริง” ด้วยเหตุนี้ทั้งผู้อ่าน ผู้ชมและผู้ฟังต่างก็อาศัยอยู่ในโลกที่สลับซับซ้อนเพราะ “ความจริงที่สร้างขึ้น” (constructed reality) โดยสื่อนี้เอง

5. อุดมการณ์ทัศน์ (Ideoscapes) หมายถึง ความหมายเชิงอุดมการณ์ที่แฝงเชิงต่อสู่ทางการเมือง และมีเป้าหมายในอันที่จะช่วงชิงอำนาจรัฐโดยกลุ่มคนและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ทั้งในและนอกประเทศ แนวคิดที่ว่าด้วยเสรีภาพ ประชาธิปไตย และประชาสังคม ฯลฯ ต่างก็พัฒนามาจากปรัชญายุโรปหลังสมัย Enlightenment โดยเมืองไทยถ่ายทอดความหมายดังกล่าวมาจากคำว่า freedom, democracy และ civil society ตามลำดับ แต่ความหมายที่เป็นที่เข้าใจกัน อาจจะไม่ตรงกับที่ต่างประเทศก็เป็นได้ ประเด็นไม่ได้อยู่ที่ว่าฝ่ายใดเป็นฝ่ายถูกหรือฝ่ายใดเป็นฝ่ายผิด แต่อยู่ที่ว่าผลที่ตามมาคือความขัดแย้งทางความคิด การช่วงชิงอำนาจระหว่างกลุ่มเพื่อแย่งสิทธิในการ “ตีความ” และให้ความหมายศัพท์และแนวคิดต่างๆ ในเมืองไทยทุกวันนี้ (อัศวิน, 2544 :135-137)

กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นเกิดการเปลี่ยนแปลง และต้องปรับตัวไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งเพื่อให้เข้ากับระบบทุนนิยมและการดำรงอยู่ต่อไปในอนาคต กระแสโลกาภิวัตน์มีผลกระทบต่อหมอช้างและช้างเช่นเดียวกันกับระบบอื่น ๆ กระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบต่อการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของหมอช้างชาวกูยจังหวัดสุรินทร์เปลี่ยนไปจากเดิม

วัฒนธรรมจากสังคมภายนอกเข้ามาครอบงำอัตลักษณ์ดั้งเดิมของหมอช้าง โดยอาศัยสื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น วัฒนธรรมของสังคมตะวันตกที่มีการนำเทคโนโลยี เช่น โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ การศึกษาในยุคไอทีผ่านดาวเทียมและระบบทุนนิยมเข้ามาครอบงำให้คนบริโภคสินค้าที่มีมาตรฐานเดียวกันในชีวิตประจำวัน เช่น การซื้อสินค้าในบิ๊กซี หรือโลตัส ใน

อดีตหมู่บ้านช่างทำการสื่อสารกับสังคมภายนอกโดยอาศัยสื่อบุคคลและการประชาสัมพันธ์จากทางราชการ แต่ในปัจจุบันหมอช่างต้องปรับตัวเพื่อที่จะทำการสื่อสารกับสังคมภายนอก ว่าคนมีอัตลักษณ์และมีตัวตนอย่างไรในยุคสังคมสารสนเทศที่อุดมไปด้วยเทคโนโลยี และความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ หมอช่างมีการสื่อสารอย่างไรให้กับคนรุ่นหลังเพื่อที่จะถ่ายทอดให้วัฒนธรรมท้องถิ่นนี้คงอยู่

การศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ การแบ่งมิติของโลกาภิวัดน์ออกเป็นหลายด้านสามารถอธิบายการเข้ามาของโลกาภิวัดน์ในสังคมไทยว่ามีการเคลื่อนไหวอย่างไร ในแต่ละมิติได้มีการเชื่อมต่อกับโลกอย่างไรและสามารถเห็นการเคลื่อนไหวได้อย่างเป็นรูปธรรม และช่วยอธิบายในส่วน of วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับช่างของหมอช่างว่า หมอช่างมีการเชื่อมต่อกับสังคมภายนอกได้อย่างไรในยุคโลกาภิวัดน์

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์

Hoult (1969 อ้างถึงใน สกลกัน อินทร์ไทร, 2539:21) อัตลักษณ์ (Identity) ในทางจิตวิทยาสังคม หมายถึง ความสำนึกของแต่ละบุคคลว่าตนเองมีความแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร ส่วนในทางจิตวิทยาการแพทย์ หมายถึง ลักษณะเฉพาะชุดหนึ่งของแต่ละบุคคลซึ่งแสดงออกต่อผู้อื่น ลักษณะดังกล่าวนี้ จะช่วยให้ผู้อื่นสามารถบ่งชี้บุคคลนั้นได้ว่า “ฉันคือใคร” และ “ฉันคือใครในสายตาผู้อื่น”

บุคคลหนึ่ง ๆ จะมีหลายอัตลักษณ์ ซึ่งก็คือ การมองตนเองในแง่มุมต่าง ๆ ในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งในสังคม ตัวอย่างเช่น เชื้อชาติ ถิ่นกำเนิด เพศ ชนชั้น อาชีพ การเมือง ศาสนา ดังนั้นในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งในสังคม บุคคลหนึ่ง ๆ จะมองตนเองในหลาย ๆ แง่มุม ตัวอย่างเช่น นาย ก. มองตนเองว่า เป็นคนไทยเชื้อสายจีน เป็นชาวอุดรธานี เป็นผู้ชาย เป็นพ่อค้า เป็นชนชั้นนายทุน เป็นชาวพุทธ การมองตนเองในแง่มุมต่าง ๆ ของนาย ก. คือ อัตลักษณ์ในแง่มุมต่าง ๆ ของนาย ก. นั่นเอง

นอกจากอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลแล้ว ในระดับกลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ จะมี “อัตลักษณ์ร่วม” (Collective Identity) ซึ่ง Melucci อธิบายว่า หมายถึง กระบวนการสร้างสำนึกร่วมของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม อันจะทำให้สมาชิกได้ตระหนักถึงลักษณะร่วมของกลุ่ม และเข้าใจว่า “พวกเรา” มีลักษณะแตกต่างไปจาก “พวกเขา” อย่างไร สำนึกร่วมดังกล่าวสามารถสร้างและปรับเปลี่ยนได้ โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในระบบวัฒนธรรมของกลุ่ม เช่น เพลงพื้นบ้าน ตำนานเรื่อง

วีรกรรมของบรรพบุรุษ ดังนั้น สังคมและวัฒนธรรมจึงมีบทบาทในการสร้าง การดำรงรักษา และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์โดยตรง (Schlesinger, 1993 อ้างถึงในสกลกานต์,2539)

อัตลักษณ์ (Identity) แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ อัตลักษณ์ระดับปัจเจกบุคคล (Individual Identity) และอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ซึ่งจริง ๆ แล้วอัตลักษณ์ร่วมก่อให้เกิดความสงบอยู่ร่วมกันของกลุ่มชน และไม่สามารถแยกออกจากการกระทำหรือละทิ้งสถานภาพของปัจเจกในกลุ่มได้ กลุ่มที่มีลักษณะเหมือนกันนี้จะต้องมีประเพณีบางอย่างซึ่งเรียกได้ว่าเป็นของกลุ่มตัวเอง โดยที่สมาชิกของกลุ่มไม่จำเป็นต้องรู้จักสมาชิกอื่นๆ ทั้งหมด แต่เขาจะต้องรู้ว่าประเพณีอย่างนั้นๆ เป็นประเพณีของกลุ่มของเรา ประเพณีของกลุ่มทำให้กลุ่มมีอัตลักษณ์ของตัวเองแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ

ประเพณี หรืออดีต ก็เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นได้เช่นเดียวกัน ประเพณีที่ถูกสร้างขึ้นโดยปกติจะอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่รู้กันอยู่ไม่ทางตรงก็ทางอ้อมและพิธีกรรมหรือสัญลักษณ์บางอย่าง ซึ่งมุ่งปลูกฝังคุณค่าและขนบธรรมเนียมบางอย่างด้วยการทำซ้ำ และประเพณีที่ถูกสร้างขึ้นนั้นมักต้องสร้างความต่อเนื่องกับประวัติศาสตร์ในอดีตให้ได้เพื่อยืนยันถึงความเป็นจริง ของจริง แต่ในบางครั้งประเพณีที่ถูกสร้างขึ้นไม่จำเป็นต้องต่อเนื่องมาจากอดีต แต่เป็นการเกิดการแตกแยกกับอดีตได้เช่นเดียวกัน

ดังนั้นการสร้างประเพณีแล้วนำไปใช้เพื่ออธิบาย หรือประกอบการปฏิบัติทางสังคมอื่นๆ ที่มีผลกระทบต่อสังคม อาจก่อให้เกิดผลกระทบเช่น ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นของคนในกลุ่มในเชิงฐานะ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หรือความชอบธรรมกับสถาบัน หรือคนบางกลุ่มในสังคมหรือเป็นการตอกย้ำค่านิยม ความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในสังคมนั้นอยู่แล้ว (ศรีศักร วัลลิโภดม ,2532:48 อ้างถึงใน ฝนวันจันทร์ ศรีจันทร์,2543:10)

แนวคิด “อัตลักษณ์” (Identity) ช่วยให้เข้าใจเรื่องอัตลักษณ์ของหมอช้างในระดับปัจเจกบุคคล และอัตลักษณ์ร่วมในกลุ่มหมอช้างก่อให้เกิดความสามัคคีร่วมกันของกลุ่มหมอช้างให้มีความเป็นอยู่อย่างสงบในสังคม และไม่สามารถแยกออกจากหมอช้างออกจากกลุ่มชาวภูในหมู่บ้านช้างได้ ซึ่งประเพณีหรือพิธีกรรมหรือสัญลักษณ์บางอย่างที่หมอช้างมีการปลูกฝังคุณค่าและขนบธรรมเนียมบางอย่างด้วยการทำซ้ำ ด้วยการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างไรและประเพณีที่ถูกสร้างขึ้นนั้นมักต้องสร้างความต่อเนื่องกับประวัติศาสตร์ ในอดีตให้ได้เพื่อยืนยันถึงความเป็นจริง ของจริง วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมที่หมอช้างสืบต่อกันมามีอยู่จริงในวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดสุรินทร์มีรูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของหมอช้างชาวภูอย่างไร

กระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์หรือตัวตนทางวัฒนธรรม (Cultural identity)

สุกัญญา สดขรรพัตต์ กล่าวว่า ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์จากภายนอกสังคมที่รวดเร็ว และเร่งรัดนี้ผลักดันและบีบคั้นให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง จึงเกิดความรู้สึกละเลยความเป็นลักษณะพิเศษของกลุ่มคนที่เคยมีมานานหรือเรียกว่า “อัตลักษณ์ (Identity)” เป็นเรื่องของ “พวกเรา” และ “พวกเขา” ที่เกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิต อุดมการณ์ สำนัก กฎเกณฑ์ พิธีกรรม ฯลฯ ที่มีความแตกต่างกันและยังเกี่ยวข้องกับ “ฉันคือใคร?” “ฉันแตกต่างจากใคร?” “ใครเป็นฝ่ายตรงกันข้ามของฉัน?” “ฉันอยากเข้ากลุ่มของใคร?” อีกด้วย

G.H.Mead ได้ใช้คำว่า “Self” (ตัวตน/อัตตา) ที่หมายถึงความสำคัญของตัวเองและอธิบายกระบวนการที่ตัวตนนั้นได้ก่อตัวขึ้นมาโดยมีการสื่อสารที่สอดคล้องกันในสังคม หรือ สัญลักษณ์เป็นตัวกลางที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสำนึกเกี่ยวกับตัวตน เช่น เมื่อเรายังเล็กๆ อยู่ นั้นเราจะสร้าง “ตัวตน” ว่าเป็นคนอย่างไรก็เมื่อมี “คนอื่น ๆ” มาพูดบอกเราว่า “หนูคนนี้น่ารักจังเลย” จากคำพูดดังกล่าวเราก็จะสร้างตัวตนขึ้นมาว่า “เราเป็นคนน่ารัก” และ Mead ยังเชื่อว่า “ตัวตน ถูกหล่อหลอมจากสังคมเป็นด้านหลัก”

สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมนั้นจะถูกเรียนรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์และสัญลักษณ์นี้ จะมาทำหน้าที่เป็นตัวสื่อกลาง (Mediated) ในการกระทำทางสังคมของเรา คนที่อยู่ร่วมวัฒนธรรมเดียวกันจะมี “ระบบการตีความหมายสัญลักษณ์ของสังคมร่วมกัน” แม้ว่าจะไม่เหมือนกันทั้งหมดทีเดียวในแต่ละสังคมจะมีอัตลักษณ์ของตน เช่น สังคมของคนในเมืองจะมีชีวิตแบบรีบเร่ง ต้องแข่งกับเวลา ส่วนสังคมชนบทจะเป็นแบบสบายๆ เมื่อแต่ละคนยอมรับอัตลักษณ์ดังกล่าวเขาก็จะดำเนินการกระทำทางสังคมไปตามทิศทางของอัตลักษณ์นั้น

M.Heidegger (1978) ได้เห็นพ้องกับ G.H.Mead ว่าสัญลักษณ์มีความสำคัญในการก่อรูปตัวตนของบุคคลแต่ Heidegger ได้เพิ่มเติมว่า ตัวตนของแต่ละบุคคลมีหลายโฉมหน้าและมีหลายความหมายไม่ได้มีเพียงโฉมหน้าเดียว

กระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์หรือตัวตนทางวัฒนธรรม (Cultural identity) ได้หลายทางเช่นกัน คือ

1. อัตลักษณ์ของชาติหรือของวัฒนธรรมแห่งชาติเสื่อมลงหรืออ่อนตัวผุพังลง คือ ถูกทำลาย เสื่อมทรุดลงด้วยกระแสวัฒนธรรมแบบแปรรูปเป็นเนื้อเดียวกัน (Cultural Homogenization) ตามกระแสโลกาภิวัตน์วัฒนธรรมจากภายนอกที่ทรงอำนาจ สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาก็คือวัฒนธรรมของเรากลายเป็นเพียงสินค้า (Commoditization) ในตลาดสินค้าทางวัฒนธรรมของโลกไป เช่น มวยไทย รำไทยและอาหารไทย เป็นต้น วัฒนธรรมด้านวัตถุของชุมชนท้องถิ่น จึงมีโอกาที่จะ

กลายเป็นสินค้าในตลาดโลกมากขึ้นทุกทีแม้แต่การถ่ายทำภาพยนตร์ฮอลลีวูด ก็ต้องการภาพของวัดหรือแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามและมีชื่อเสียง เช่น ภาพยนตร์เดอะบิชต้องการฉากชายหาดของเกาะพีพี ดังนั้นนับวันกลไกตลาดจะมีส่วนสำคัญที่ทำให้สังคมทุกระดับกับกระบวนการ ที่วัฒนธรรมทางวัตถุของคนมีโอกาที่จะหลุดลอยไปจากชุมชน ซึ่งเป็นเจ้าของสัญลักษณ์วัฒนธรรมนั่นเอง

2. อัตลักษณ์เฉพาะตัวกลับมีความเข้มข้น และเด่นชัดขึ้นไม่ว่าจะเป็นความเป็นตัวตนของกลุ่มสังคมในระดับใดก็ตาม มีโอกาสจะมีความเด่นชัดขึ้น ความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ของชาติหรือของท้องถิ่นกลับถูกกระตุ้น และตอกย้ำให้เข้มแข็งและเข้มข้นขึ้น ดังนั้นการต่อสู้กับกระแสโลกาภิวัตน์จึงต้องอาศัยการสร้างเสริมความมั่นใจและความเชื่อมั่นในชาติ ชาติพันธุ์ หรือเผ่าพันธุ์ของตน บางกรณีก็มุ่งให้เกิดความรู้สึกต้องกลับคืนสู่รากเหง้าที่แท้ เช่น ความเป็นไทย หากเป็นด้านศรัทธาความเชื่อซึ่งถือเป็นหลักของความเป็นตัวตนร่วมกัน

3. อัตลักษณ์ที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ อัตลักษณ์ชาติแบบเก่าอ่อนตัวลง ชีวิตจิตใจและอัตลักษณ์ของกลุ่มและสังคมมีหลากหลายขึ้น ทั้งนี้เพราะกระแสโลกาภิวัตน์อาจเป็นตัวกระตุ้นให้สำนึกในอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นสูงขึ้น ในบางกรณีอัตลักษณ์นี้อาศัยรากฐานทางด้านชาติพันธุ์ ทางด้านภาษา ทางด้านศาสนา ในทางตรงกันข้ามเห็นกันว่าจำเป็นต้องสร้างสรรค์อัตลักษณ์ร่วมกันที่ยืดหยุ่นกันอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้โดยเอื้อให้เกิดการผสมผสานองค์ประกอบทางวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ทดแทนที่ของเดิมที่ผุกร่อน หรือกระจัดกระจายไปแล้ว ในบางกรณีก็ทำให้ต้องหันไปสำรวจรากฐานเดิมที่ยังลึกลงไปมากขึ้น เช่น กระแสสนใจภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้าน ทั้งนี้อัตลักษณ์ใหม่ร่วมกันของกลุ่มหรือท้องถิ่น ย่อมเป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์กับกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีทั้งด้านบวกและด้านลบควบคู่กันไปแม้กระทั่งต่อกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมเอง

การสร้างอัตลักษณ์นี้มีหลายรูปแบบมีทั้งไหลตาม (อัตลักษณ์ท้องถิ่นจะสูญหายไป) ปรับเปลี่ยน ปรับตัวผสมกลมกลืน (ยอมเสียอัตลักษณ์บางส่วน เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของตนไว้) ต่อต้าน (ไม่ยอมรับการคุกคามของตะวันตก อาทิเช่น มุสลิม ปรับเพื่อกันการสูญเสียอัตลักษณ์ของตัวเอง จึงเอาศาสนามาเป็นสิ่งป้องกันความแตกแยกของสมาชิกในกลุ่ม) ฯลฯ การสร้างอัตลักษณ์ในรูปแบบต่าง ๆ นี้ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมการบริโภคสื่อกระแสเบี่ยงของแต่ละประเทศว่าเป็นอย่างไร

อาจกล่าวได้ว่าในปัจจุบันการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนที่แสดงอัตลักษณ์ร่วม นี้มีการเชื่อมโยงพลวัตทางวัฒนธรรมของระบบโลก ระหว่างการสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์กับการสื่อสารทางวัฒนธรรม ที่มีการผสมผสานวัฒนธรรมที่ซับซ้อนและหลากหลายซึ่งมีผลต่อจิตสำนึกของปัจเจกบุคคลและระดับชุมชน ในงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของหมอช้างชาวกูยเพื่อทำความเข้าใจว่า “หมอช้างคือใคร” และ “หมอช้างคือใครในสายตาผู้อื่น” และหมอช้างมีความสำคัญอย่างไรต่อการถ่ายทอดพิธีกรรมในการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของหมอช้างให้คงอยู่ต่อไป

ได้อย่างไร หมอช่างมีการปรับอัตลักษณ์เฉพาะตัวกลับมีความเข้มข้น หรือมีการสร้างอัตลักษณ์ที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ทั้งนี้เพราะกระแสโลกาภิวัตน์อาจเป็นตัวกระตุ้นให้สำนึกในอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นสูงอาศักรากฐานทางด้านชาติพันธุ์ ซึ่งมีผลทำให้อัตลักษณ์มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรในสังคมยุคโลกาภิวัตน์

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication)

จากการศึกษาของนักทฤษฎีทางด้าน Symbolic interaction approach เชื่อว่าปฏิกิริยาต่อกันทางสังคมเกิดได้ภายในโครงสร้างของระบบสัญลักษณ์ ซึ่งการสื่อสารของมนุษย์เกิดจากการใช้สัญลักษณ์ที่สำคัญเป็นความสามารถพื้นฐาน ถ้าปราศจากสิ่งเหล่านี้แล้วมนุษย์จะไม่สามารถพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมได้

Dr. Edward T. Hall ศาสตราจารย์ทางมนุษยวิทยาประจำมหาวิทยาลัย North Western University ฮอลล์ได้ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมว่า การส่งต่อทางวัฒนธรรมนั้นส่งโดยภาษาท่าทาง (non-verbally) เรามีความรู้ลึกกว่าความสัมพันธ์ของระยะทางด้านกายภาพ เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมและพื้นฐานทางวัฒนธรรมได้ ทำให้เห็นภาพว่าแต่ละวัฒนธรรมมองตัวเองอย่างไร

ฮอลล์ กล่าวว่า “วัฒนธรรม คือ การสื่อสาร” ฮอลล์ สนใจในเรื่อง non-verbally Communication (การสื่อสารโดยไม่ใช้ภาษาพูดหรือท่าทาง ดร.สุมิตร เรียกว่า “ภาษาท่าทาง”) มากซ์ เขียนหนังสือเรื่อง The Silent Language ภาษาเขียนหนังสือเล่มที่ฮอลล์ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเนื้อที่หรือระยะระหว่างบุคคล (Space) และเวลา (Time) ว่าเป็น เครื่องมือ (Tools) ของ non-verbally Communication (ภาษาท่าทาง) ซึ่งมนุษย์ใช้ในการสื่อสาร ฮอลล์รู้ลึกว่า วัฒนธรรมส่วนใหญ่ถ่ายทอดได้ด้วยภาษาที่มีใช้ภาษาพูด การสื่อสารที่ไม่ใช้ภาษาพูด รวมถึงการเคลื่อนไหวทางร่างกาย (body movement) ท่าทาง (gesture) อากัปกริยาต่าง ๆ ซึ่งกำหนดเวลา ความสัมพันธ์ ทัศนคติต่องาน และการละเล่น (นงนภัส ศรีสงคราม อ้างถึง อรุณ เลิศจรรยารักษ์และคณะ, 2547:20)

การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม หมายถึง การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมผู้ส่งสารอยู่ในวัฒนธรรมหนึ่ง ผู้รับสารอยู่ในอีกวัฒนธรรมหนึ่ง

การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมนี้ เกิดขึ้นในระดับวัฒนธรรมผู้ส่งสารและผู้รับสารมีปฏิสัมพันธ์กันในแง่ของสมาชิกในวัฒนธรรมมากกว่าสมาชิกของชาติ

การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมอาจจะเกิดแบบเผชิญหน้ากับคนที่อยู่ในประเทศเดียวกัน เป็นคนสัญชาติเดียวกัน ต่อมาเกิดจากกลุ่มวัฒนธรรมที่ต่างกันเช่น Mexican-American Chinese-American และการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมเขมร วัฒนธรรมไทย และวัฒนธรรมกวย

ดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า กระบวนการสื่อความหมายจะสำเร็จลงได้ด้วยการที่คนต่างสังคม ต่างวัฒนธรรม พยายามศึกษาและเข้าใจวัฒนธรรมของกันและกัน ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งในการสื่อความหมาย และการสื่อความหมายสามารถส่งผ่านได้ทางวัฒนธรรม (Culture is in communication and communication is through culture)

ฮอลล์ได้ระบุถึงลักษณะสำคัญ 10 ประการของกิจกรรมของมนุษย์ ซึ่งจะต้องมีในทุก ๆ วัฒนธรรม แต่ในละวัฒนธรรมจะปฏิบัติกันไปคนละทางเรียกว่า “The Primary Message system” (P.M.S) หรือระบบการสื่อความหมายเบื้องต้นนั่นเอง ซึ่งมีสาระดังนี้

1. ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (Interaction) มนุษย์ติดต่อสัมพันธ์กันโดยการสื่อความหมาย และสื่อเบื้องต้นคือภาษา ท่าทาง การเขียน อาทิ ประเทศในยุโรปและอเมริกาใช้การจับมือเป็นการทักทายกัน ส่วนคนไทยใช้การไหว้ ซึ่งการไหว้มีหลายอย่าง การไหว้พระ ไหว้ผู้ใหญ่ รับไหว้เด็ก การทักทาย การแสดงความเคารพ

2. ความสัมพันธ์ในหมู่คณะ (Association) บุคคลในแต่ละกลุ่ม แต่ละหมู่คณะมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ความสัมพันธ์ในครอบครัว ในสังคม ศาสนา รัฐบาล ความสัมพันธ์ในสถาบันต่าง ๆ

3. การยังชีพ (Subsistence) วิถีทางที่มนุษย์ผลิตอาหาร วิธีการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม วัฒนธรรมนั้น ๆ มีการหาเลี้ยงชีพอย่างไร เป็นการยังชีพซึ่งเน้นหนักด้านอุตสาหกรรม มีการแข่งขันมากหรือไม่หรือไม่มีการแข่งขัน เป็นต้น

4. ความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายและหญิง (Bi-sexuality) ในสังคมหนึ่ง ๆ ให้ความสำคัญกับชายหรือหญิงต่างกันหรือไม่ และในสังคมนั้น ๆ มีทัศนคติต่อชายและหญิงอย่างไร

5. อาณาเขต (Territoriality) เป็นเรื่องเกี่ยวกับความคิด เรื่องเนื้อที่ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศ เช่นคนไทยเวลาพูดคุยมักจะอยู่ห่าง ๆ กับบางประเทศยังอยู่ใกล้ถือว่าสนิทสนมมาก แต่ก็ทำให้คนที่มาจากประเทศที่เคยพูดคุยระยะห่างพบความอึดอัดได้

6. เวลา (Temporality) แนวคิดเกี่ยวกับเวลา ทัศนคติเกี่ยวกับเวลา เช่น ถ้านัดของชาวยุโรปหรือชาวตะวันตก เวลา 13.00 น. ก็หมายถึง 13.00 น. ถ้าเป็นชาวตะวันออก คุณจะต้องคอย 10 – 15 นาที ถือว่าไม่ช้า เป็นต้น

7. การเรียนรู้ (Learning) คนจากวัฒนธรรมที่ต่างกันศึกษาเล่าเรียนต่างกัน วิธีการเรียนก็ต่างกันด้วย ตั้งแต่เด็กจนกระทั่งเป็นผู้สูงอายุ

8. การเล่น (Play) ความคิดเกี่ยวกับการพักผ่อน การใช้เวลาว่างและอารมณ์ของแต่ละสังคม วัฒนธรรมก็ต่างกันออกไป การเล่นของแต่ละประเทศก็มีต่าง ๆ กันออกไปบางประเทศเน้นการเล่นเป็นกลุ่ม แต่บางประเทศเน้นเฉพาะบุคคล การแข่งขัน บางประเทศก็มีความรู้สึกรู้สีกต่อการแข่งขันรุนแรง บางประเทศก็น้อย

9. การป้องกัน (Defense) คนในแต่ละสังคม สร้างเครื่องมือขึ้นมาเพื่อป้องกันประเทศและตนเอง อาจแสดงให้เห็นถึงความโหดร้าย ความก้าวร้าว หรือเป็นการป้องกันตนเองก็ได้

10. การแสวงหาประโยชน์ (Exploitation) เกี่ยวกับการแสวงหาสิ่งซึ่งทำให้มนุษย์ในสังคม สะดวกสบาย สังคมมนุษย์ได้แสวงหาประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมมาใช้เพื่อความสะดวกสบายของตนเองระดับไหนในแต่ละสังคม วัฒนธรรมในต่าง ๆ กันไป (อรนุช เลิศจรยารักษ์, 2527:53-55)

ซาโมวาร์ และพอร์เตอร์ (Samovar and Potter) กล่าวว่า โดยทั่วไปมนุษย์จะมองโลกผ่านกรอบประสบการณ์ การรับรู้และวัฒนธรรม ความเหมือนกันทางวัฒนธรรมจะทำให้เกิดความเข้าใจทางความหมายร่วมกัน เช่น เข้าใจสถานการณ์ ภาษาและอวัจนภาษา

เป็นที่กล่าวกันมาว่า ภาษา ภาษาท่าทาง ความเคลื่อนไหวของร่างกาย มีความสำคัญในการสื่อสารเป็นอย่างมาก ในกลุ่มชน ชุมชน สังคมจะสื่อสารทางวัฒนธรรมถึงกันได้ต้องอาศัยสิ่งเหล่านี้ ในการบอกกล่าวถึงกัน ประเพณี ปฏิบัติ และทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ในงานวิจัยนี้การสื่อสารทางวัฒนธรรม หมายถึง การสื่อสารที่มีไปยังบุคคล สังคม ประเทศชาติ เกี่ยวกับวัฒนธรรม ภาษา ฯลฯ การสื่อสารจะเป็นไปด้วยดีทั้งสองฝ่าย ต้องมีเจตนารมณ์ร่วมกัน มีการเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน เพื่อเป็นพื้นฐานในการสื่อสารกันได้อย่างเหมาะสมในโอกาสต่อ ๆ ไป รวมถึงการนำมาซึ่งความเจริญของประเทศต่อไป

2.5 การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)

การสื่อสาร (Communication) มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า “communis” แปลว่า เหมือนกันหรือร่วมกัน ฉะนั้นการสื่อสารจึงหมายความว่า การมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารในความหมายที่เหมือนกัน นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “การสื่อสาร” ดังนี้

Schramm กล่าวว่า (อ้างใน สุจิตรา จรจิตร, 2544: 1) การสื่อสาร หมายถึง การมีความเข้าใจร่วมกันต่อเครื่องหมายที่แสดงข่าวสาร

Taylor กล่าวว่า (อ้างใน สุจิตรา จรจิตร, 2544: 2) การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการในการสื่อสารซึ่งหมายรวมถึง การสื่อสาร รับสาร ความเข้าใจ และการแปลความหมายของสารนั้นๆ ด้วย

จึงสรุปความหมายการสื่อสารได้ว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เพื่อให้รู้เรื่องราวที่มีความหมายร่วมกันและเกิดการตอบสนองต่อกัน

การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) เป็นการสื่อสารโดยตรงระหว่างบุคคล 2 คนหรือมากกว่านั้น ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะต้องอยู่ใกล้กันพอที่ประสาทสัมผัสทั้ง 5 (หู ตา จมูก ปาก ผิวหนัง) สามารถจะติดต่อกันได้และปฏิกิริยาตอบสนอง (Feedback) นั้นมีทันที (อรนุช เลิศจรยารักษ์, 2527:45)

การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) หมายถึง การสื่อสารของบุคคลที่มีจำนวนตั้งแต่สองคนขึ้นไป ที่มาทำการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันในลักษณะตัวต่อตัว (Person-to-Person) ซึ่งส่วนใหญ่จะสื่อสารกันในรูปแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face Communication) และหรือทำการสื่อสารระหว่างคนสองคนในลักษณะที่มีสื่อเป็นตัวกลาง ในการติดต่อสื่อสารก็ได้ (Interposed Communication) เช่น การพูดคุยกันระหว่างคนสองคน (Dyadic Communication) การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือการพูดคุยกันภายในกลุ่มเล็กๆ (Small Group Communication) หรือการติดต่อพูดคุยกันทางโทรศัพท์ การเขียนจดหมายถึงกัน เป็นต้น อย่างไรก็ตามได้มีการกำหนดถึงคุณลักษณะการสื่อสารระหว่างบุคคลไว้ดังนี้

1) ผู้ที่ทำการสื่อสารจะทำหน้าที่ หรือมีบทบาทเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารกล่าวคือสถานะของการสื่อสารที่เกิดขึ้นเป็นลักษณะร่วมกันกระทำ (Coactive) ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ต่างๆ ซึ่งกันและกันของบุคคลทั้งสองฝ่าย กล่าวคือเมื่อฝ่ายหนึ่งเป็นผู้กระทำสิ่งเร้า อีกฝ่ายหนึ่งจะแสดงกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้น หรือที่เรียกว่า ปฏิกิริยาตอบกลับ (Feedback)

2) การสื่อสารระหว่างบุคคลจะมีลักษณะของความเป็นส่วนตัว (Privacy) สูงในการสื่อสารเนื่องจากผู้ส่งสารและผู้รับสารมีจำนวนน้อย การพบปะพูดคุยจึงอยู่ในลักษณะที่เป็นเรื่องราวระหว่างสองคน หรือคนเพียงไม่กี่คนเท่านั้น

3) สารที่ส่งหรือถ่ายทอดในการสื่อสารระหว่างบุคคลมักจะประกอบไปด้วย ข้อมูลข่าวสารเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ ความรู้สึก สภาพจิตใจ (Psychological Data) มากกว่าที่จะเป็นเนื้อหาสาระที่เน้นหนักในเชิงของเรื่องราวของเหตุการณ์ หรือเรื่องทั่วไปที่ไม่เกี่ยวข้องกับผู้รับสารและผู้ส่งสาร และสารจะประกอบไปด้วยสารเชิงวจนะ (Verbal Message) ซึ่งได้แก่ภาษาพูด ภาษาเขียนและสารเชิงอวจนะ (Nonverbal Message) ซึ่งได้แก่ การแสดงกิริยาท่าทาง

4) ผู้ส่งสารและผู้รับสารในการสื่อสารระหว่างบุคคล จะมีความใกล้ชิดและคุ้นเคย (Intimacy) ดังนั้นผู้ส่งสารและผู้รับสารส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่รู้จักมักคุ้น รู้ถึงอุปนิสัยใจคอและความรู้สึกในด้านต่างๆ ของกันและกันเป็นอย่างดี และมีความสนิทสนมกันด้วยความสัมพันธ์ที่เป็นส่วนตัว หรือในอีกแง่หนึ่งอาจหมายถึง ความใกล้ชิดในแง่ของระยะห่างในการติดต่อสื่อสารด้วย (กิตติมา สุรสนธิ, 2546: 30-31)

จากแนวคิดการสื่อสารทางวัฒนธรรมและการสื่อสารระหว่างบุคคล ช่วยอธิบายการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของหมอช้างชาวกูยจังหวัดสุรินทร์ โดยดูจากวัฒนธรรมของหมอช้างชาวกูยได้กลายเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นสื่อทางวัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์ และได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เช่น ทางรัฐบาลของประเทศอินโดนีเซียได้เชิญ นายท้าว ศาลางาม หมอช้างจากหมู่บ้านช้างสุรินทร์ไปช่วยจับช้างในป่าของประเทศอินโดนีเซีย

ความสามารถของหมอช้างชาวกูยทำให้สามารถทำการสื่อสารทางวัฒนธรรม และใช้การสื่อสารระหว่างบุคคลช่วยในการสร้างอัตลักษณ์ของหมอช้าง ให้เป็นที่รู้จักแก่คนต่างชาติต่างภาษา ถึงแม้ว่าในปัจจุบันหมู่บ้านช้างเป็นที่รู้จักของชาวไทยและชาวต่างประเทศ หมอช้างจำเป็นต้องปรับรูปแบบการสื่อสารให้เข้ากับวัฒนธรรมของเจ้าที่มาเที่ยวด้วย โดยใช้การสื่อสารทางวัฒนธรรมและการสื่อสารระหว่างบุคคล ช่วยสื่อสารกับบุคคลภายนอกหมู่บ้านหรือผู้สนับสนุนหมู่บ้านช้างเพื่อจะได้สื่อความหมายได้เข้าใจตรงกันกับบุคคลภายนอกหมู่บ้าน

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รุจิพันธ์ ดอกงา (2512) เรื่อง การคล้องช้างของชนเผ่าส่วย เป็นการศึกษารวบรวมถึงเรื่องราวของชนเผ่าส่วยในจังหวัดสุรินทร์ ทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ รูปร่างและเครื่องแต่งกาย ศาสนาและความเชื่อ รวมไปถึงภาษาส่วย โดยเฉพาะจะเน้นความสำคัญในเรื่องของการคล้องช้างของชาวยุ้ย ผลการศึกษาสรุปได้ว่าการคล้องช้างของชาวยุ้ยนั้น เป็นทั้งประเพณีและอาชีพที่เก่าแก่อย่างหนึ่งที่มีคุณค่าในทางประวัติศาสตร์โบราณคดี แต่เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ปัจจุบันนี้ชนเผ่าส่วยได้เลิกทำการคล้องช้างไปแล้ว

ดังนั้นจึงได้มีการร่วมมือกันฟื้นฟูอาชีพนี้ เพื่อมิให้สูญหายไป ได้มีการจัดแสดงงานคล้องช้างของส่วยขึ้นเป็นประจำปี มีการแสดงเลียนแบบวิธีการคล้องช้างเมื่อครั้งอดีตของชาวยุ้ยให้เหมือนจริงทุกอย่าง นอกจากนี้ ในปัจจุบันความสำคัญของช้างที่มีต่อสังคมของชาวยุ้ยนั้นลดน้อยลงไปทุกที เนื่องจากความจำเป็นหลายประการคือ

(1) การขาดคนเลี้ยงช้างหากมีช้างก็ต้องมีคนเลี้ยงประจำคอยดูแลเอาใจใส่อยู่ตลอดเวลา ทำให้ขาดกำลังของครอบครัวไปโดยไม่ได้ผลตอบแทนเท่าที่ควร

(2) เมื่อไม่ได้คล้องช้าง ชาวส่วยก็หันไปทำงานด้านอื่น เช่นทำสวน ทำไร่ และทำนาอย่างจริงจัง งานประเภทนี้ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ช้างมากนัก จึงได้พากันขายช้างไปคงเหลือไว้เพียงไม่กี่ตัวเท่านั้น

ชั้น ศริสวัสดิ์ (2529) เรื่อง การเลี้ยงช้างของชาวไทย-กูย (ส่วย) ในจังหวัดสุรินทร์ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ เพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพการเลี้ยงช้างของชาวไทย-กูย (ส่วย) ในจังหวัดสุรินทร์ ทั้งในปัจจุบันและโยงไปถึงในอดีตบางส่วน เพื่อวิเคราะห์ถึงแนวโน้มในอนาคตจากการศึกษาวิจัยพบว่า ช้างสุรินทร์จะมีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากช้างจังหวัดอื่นๆอยู่ 2 ประการที่สำคัญคือ

(1) ช้างสุรินทร์ทั้งหมดเลี้ยงดูโดยชาวไทย-กูย (ส่วย) และมีความรักความผูกพันมากเหมือนหนึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัว

(2) ช้างสุรินทร์เป็นช้างที่ถูกเลี้ยงมาเพื่อเป็นสัตว์เลี้ยงในบ้าน และช้างเหล่านี้ก็ได้เปลี่ยนบทบาทจากช้างทำงานมาเป็นดารานักแสดงเสียจนหมดสิ้นแล้ว แต่เป็นที่น่าเสียดายที่จำนวนช้างในปัจจุบันนี้ก็กลับลดลงเรื่อยๆ

ทั้งนี้ด้วยสาเหตุหลายประการคือ

(1) มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้แทนช้างทำให้ความสำคัญของช้างลดลง

(2) มีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและค่านิยมเดิม โดยหันไปรับค่านิยมใหม่ตามแบบอย่างของสังคมเมือง จึงมีการขายช้างเพื่อไปซื้อรถยนต์ ซื้อโรงสีและซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีการล้มตายของช้างปีละหลายเชือกอีกด้วย

(3) เมื่อช้างถูกขายไปในต่างถิ่นและล้มตายไปปีละหลายเชือก แต่การเพิ่มของประชากรช้างก็เพิ่มขึ้นเพียงทางเดียวเท่านั้นคือ การตกถูก ซึ่งก็เป็นไปอย่างล่าช้า เนื่องจากช้างมีระยะในการตั้งครรภ์นานถึง 21-22 เดือน และห่างกันนานถึง 3-4 ปี จึงจะได้ลูกอีก

แม้ช้างจะมีเหลือไม่มากนักในปัจจุบัน แต่ชาวไทย-กูย (ส่วย) ทั้งหลายก็พยายามที่จะทำให้ช้างมีบทบาทและคุณค่าสูงขึ้น โดยการฝึกให้สามารถใช้ประโยชน์ได้หลายๆอย่าง นับตั้งแต่บทบาทของนักแสดง (การแสดงในงานต่างๆ), บทบาทของยานพาหนะ (การรับจ้างให้คนขี่ตามหมู่บ้านและชุมชนต่างๆ), บทบาทของผู้วิเศษ (การให้คนลอดท้องช้างเพื่อสะเดาะเคราะห์) และ บทบาทในการเป็นเครื่องเชิดชูเกียรติ (การไปร่วมในขบวนแห่นาค, การช่วยผู้สมัครรับเลือกตั้งหาเสียงก็ได้) ซึ่งบทบาทดังกล่าวนี้ทำให้ช้างได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไปมาก

ขึ้น ความสำคัญของช้างก็กลับมาอีกครั้งหนึ่ง และในส่วนของจังหวัดสุรินทร์ก็ได้ให้ความสำคัญ
ของช้างมากขึ้น โดยจัดให้มีงานแสดงของช้างทุกปีและมีการตั้งคณะกรรมการช้างระดับจังหวัด
ขึ้นมาเพื่อดูแล ส่งเสริมการเลี้ยงช้างดังกล่าวในหลายลักษณะ นับตั้งแต่การเอาใจใส่ดูแลเมื่อช้าง
เจ็บป่วย การจัดทำทะเบียนช้าง และการให้รางวัลเมื่อมีลูกช้างเกิดใหม่เป็นต้น

สุษะ กิ่งมณี (2530) เรื่อง “ประเพณีคล้องช้างของชาวส่วย” เป็นการศึกษาเพื่ออนุรักษ์
วัฒนธรรมประเพณีการคล้องช้างไว้ จากการศึกษาสรุปได้ว่า วิธีการคล้องช้างของชาวส่วยเป็น
ความสามารถเฉพาะตัว ได้รับการถ่ายทอดมาจากปู่ตาตาย ชาวส่วยถือเป็นประเพณีที่สำคัญยิ่ง
ก่อนที่จะประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีบวชนาค จะต้องมีการเซ่นผีปะกำก่อนจึงจะ
ประกอบพิธีกรรมอย่างอื่นได้ นอกจากนี้ ประเพณีการคล้องช้างของชาวส่วยยังไม่ได้แพร่หลายไป
ยังกลุ่มอื่น คงรู้จักกันและปฏิบัติกันเฉพาะในกลุ่มชนชาวส่วยเท่านั้น ทั้งนี้เพราะยังไม่มีผู้ใดเขียน
เป็นลายลักษณ์อักษรเผยแพร่ในหมู่นักวิชาการเท่าที่ควร

อารีย์ ทองแก้ว (2535) เรื่อง การศึกษาเกี่ยวกับช้างในประวัติศาสตร์ไทย เป็นการศึกษา
รวบรวมเกี่ยวกับบทบาทของช้างไทยในอดีต ให้สำหรับเป็นแนวทางชี้ให้เห็นความสำคัญของช้าง
เป็นการกระตุ้นให้คนไทยได้เห็นคุณค่าของช้างและพยายามหาหนทางร่วมมือกัน อนุรักษ์ช้างป่า
และช้างบ้าน ไม่ให้สูญพันธุ์และเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองไทยสืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมไทย
ต่อไป ผลการศึกษาค้นคว้าทำให้ทราบว่า ช้างไทยได้รับการยกย่องให้เกียรติจากสังคมไทยในทุก
ระดับชั้น เสมอกับคนทั่วไป จากการที่มีช้างจำนวนไม่น้อยได้รับการยกย่องให้มีศักดิ์เป็นคุณพระ
พระยา เจ้าพระยา เหมือนขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่รับใช้ประเทศชาติบ้านเมืองด้วยความซื่อสัตย์สุจริต
ความใกล้ชิดระหว่างช้างกับคนไทยยังปรากฏในนิทานชาดก วรรณคดี สุภาษิต คำพังเพย ฯลฯ และ
คำเปรียบเทียบคิดหุุดิดาคนไทยเสมอมา กล่าวได้ว่าช้างเป็นสัตว์ที่รู้จักคุ้นเคย รักใคร่เอ็นดู
ผูกพันมากกว่าสัตว์ป่าชนิดอื่น

ศิริมา เจริญภัทรเกษ (2542) เรื่อง ปัญหาการเลี้ยงช้างบ้านและการจัดปัญหาของชน
เลี้ยงช้างชาวกูย จังหวัดสุรินทร์ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการเลี้ยงช้างบ้านและ
วิธีการจัดปัญหาของชนเลี้ยงช้างชาวกูย จังหวัดสุรินทร์ เป็นการศึกษาเชิงพรรณนาที่เก็บข้อมูลทั้งใน
เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพโดยใช้ทฤษฎีมนุษยนิยมเวทียา เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล

ชาวกูยมีการเลี้ยงช้างมาเป็นเวลานานนับร้อยปี โดยการเลี้ยงช้างมีความสำคัญต่อชาวกูยทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี และเศรษฐกิจ ในปัจจุบันการเลี้ยงช้างต้องประสบปัญหาต่าง ๆ จากการเก็บข้อมูล สรุปปัญหาได้เป็น 2 ระดับคือ

ปัญหาหลักได้แก่ การขาดแคลนป่าสำหรับเลี้ยงช้าง การไม่มีอาชีพที่เหมาะสมสำหรับช้าง และการเจ็บป่วยของช้าง ปัญหารองได้แก่ การไม่สามารถนำช้างมาเดินในกรุงเทพมหานคร และการไม่มีน้ำเพื่อทำการเกษตรนอกฤดูทำนา วิธีแก้ปัญหของชาวกูยส่วนใหญ่คือการนำช้างไปทำงานนอกหมู่บ้าน เช่น เป็นช้างโดยสารตามแหล่งท่องเที่ยว และมาเดินในเมืองในจังหวัดต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ช้างมีอาหารกินและเจ้าของช้างมีรายได้ แต่มีช้างบางส่วนที่เจ้าของยังคงเลี้ยงไว้ในหมู่บ้าน

การแก้ปัญหการเลี้ยงช้างของชาวกูย ได้มีหน่วยงานบางแห่งเข้ามาให้ความช่วยเหลือ เช่น การส่งเสริมอาชีพให้คนเลี้ยงช้างในหมู่บ้าน การรักษาและตรวจสอบสุขภาพช้าง แต่ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นยังไม่สามารถแก้ไขได้ ซึ่งอุปสรรคที่สำคัญได้แก่ การขาดความสามัคคีของคนเลี้ยงช้างในหมู่บ้าน การขัดแย้งกันของผู้นำในหมู่บ้าน

รวมทั้งยังไม่มีมาตรการแก้ปัญหาที่สาเหตุหลักคือ การขาดแคลนพื้นที่ป่าสำหรับเลี้ยงช้าง ซึ่งเป็นผลโดยตรงจากการปลุกยู่คาลิปตตามโครงการอีสานเขียวของรัฐบาล ฉะนั้นหน่วยงานของรัฐในพื้นที่จึงควรมีบทบาทในการจัดการปัญหานี้ โดยการมีส่วนร่วมของคนเลี้ยงช้างในหมู่บ้าน เพื่อดำรงวิถีชีวิตแบบคนเลี้ยงช้างชาวกูยไว้จากการทำวิจัยนี้พบว่า ยังมีประเด็นที่ควรทำการศึกษาเพิ่มเติมในเรื่อง

- (1) ปัญหาการเลี้ยงช้างในภาคเหนือ
- (2) ความเป็นไปได้ของชุมชนช้างในเมืองใหญ่
- (3) วิถีชีวิตของคนเลี้ยงช้างและช้างในการทำงานประเภทต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ
- (4) ผลกระทบของการส่งช้างไปต่างประเทศ
- (5) ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดที่มีการท่องเที่ยวโดยใช้ช้าง

อมรรัตน์ อุดมเรืองเกียรติ (2545) เรื่อง การสื่อสารและกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนเกาะเกร็ด พบว่า คนรุ่นกลางเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการสื่อสารมากที่สุด ในขณะที่คนกลุ่มใหม่มีการต่อต้านพลังอำนาจการครอบงำจากคนรุ่นกลาง และพยายามรักษาพื้นที่ของตนเองไว้โดยใช้กลยุทธ์การต่อรอง มีการสร้างผลงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่บ่งบอกอัตลักษณ์เฉพาะบุคคลมากขึ้น

ส่วนการให้ความหมายและคุณค่า ในอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรม เครื่องปั้นดินเผาของชุมชนนั้นพบว่า ชาวชุมชนเกาะเกล็ดมีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชนชาติ มอญที่มีการสื่อสารผ่านออกมาในงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเก่าแก่ ที่ช่วยสร้างชื่อเสียง ให้แก่ชุมชนรวมทั้งความภาคภูมิใจในการได้เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดนนทบุรี นอกจากนี้ อัตลักษณ์ร่วมดังกล่าวยังมีความสำคัญต่อชาวชุมชนเกาะเกล็ดด้านอรรถประโยชน์ของงานศิลปหัตถกรรม เครื่องปั้นดินเผา ในการใช้สอยและแลกเปลี่ยนที่ส่งผลให้เกิดการสร้างรายได้ตามลักษณะของ เศรษฐกิจ วัฒนธรรมนิยมในปัจจุบัน

ด้านกระบวนการสืบทอดทางวัฒนธรรม พบว่ากลุ่มคนรุ่นเก่าและรุ่นกลางทำหน้าที่ เชื่อมโยงให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมดำรงรักษาอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน ด้วยการผลิตซ้ำ และ ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา โดยการเรียนรู้และสร้างอัตลักษณ์เฉพาะ ของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในแบบของตนเอง

จึงสรุปได้ว่าอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผานี้ ส่งผลให้ชุมชนเกาะ เกร็ดเป็นชุมชนเข้มแข็ง โดยอัตลักษณ์ร่วมดังกล่าวทำหน้าที่เป็นสื่อ เพื่อช่วยสร้างจิตสำนึกร่วม มี การรวมกลุ่มเพื่อสร้างกิจกรรมที่ต่อเนื่องหลากหลาย ก่อให้เกิดเครือข่ายการสื่อสารส่วนบุคคลทั้ง ภายในและภายนอกชุมชน

วสุ เจียวสะอาด (2544) ศึกษาเรื่อง การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยและ ชาวไทยมอญที่ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษา ตำบลตลาด อำเภอพระประแดง จังหวัด สมุทรปราการ สรุปผลการวิจัยได้ว่า

1. การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในตำบลตลาด ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารแบบ ตัวต่อตัว (face-to-face) เป็นรูปแบบที่มีการสื่อสารมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีเรื่องของ ศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี เป็นเสมือนตัวกลางในการเชื่อมโยงให้เกิดการศึกษา ซึ่งกันและกัน ตลอดจนสร้างความเข้าใจในเรื่องความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ เช่นรูปแบบการ ดำเนินชีวิต วิธีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ หรือความหมายในการกระทำให้เกิดขึ้นระหว่างกระทำ การสื่อสารระหว่างกัน

แต่ในขณะเดียวกันชาวมอญในตำบลตลาดเองก็ยังมีสังคมเป็นของตนเองอยู่ รวมทั้งมี รูปแบบการสื่อสารในกลุ่มของตนเองเพื่อสื่อสารกันในเรื่องการสืบสานประเพณีต่าง ๆ ของชาว มอญ การสื่อสารชนิดนี้เรียกว่าการสื่อสารภายในกลุ่ม (Intra Communication) การสื่อสารภายใน กลุ่มนี้เองได้แฝงอยู่ในวิถีชีวิตของชาวตำบลตลาด โดยมิได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้ที่อาศัยอยู่ ในตำบลตลาดแต่อย่างใด

2. ความเป็นตัวตนของชาวมอญ ตำบลตลาดที่แสดงออกมาในปัจจุบันส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นแบบ “มอญ ๆ ไทย ๆ” กล่าวคือมีชาวมอญจำนวนไม่น้อยใช้ชีวิตประจำวันแบบเดียวกับชาวไทยทั่วไป แต่เมื่อถึงเทศกาลที่สำคัญของชาวมอญ เช่น วันสงกรานต์ ชาวมอญเหล่านี้จะหันมาแสดงความเป็นมอญออกมาให้เห็นอย่างชัดเจน

นอกจากนี้ในตำบลตลาดยังมีสิ่งต่าง ๆ ที่สามารถบ่งบอกถึงความเป็นมอญได้อย่างชัดเจน เช่น วัดมอญ เสาหงส์ ฆะตะขาบ บ้านเรือน การแต่งกายของผู้สูงอายุ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้ตำบลตลาดกลายเป็นลักษณะของการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทย และชาวมอญที่แสดงออกมาอย่างโดดเด่นมากแห่งหนึ่ง

การผสมผสานกลมกลืนที่เกิดขึ้นระหว่างชาวไทยและชาวมอญ ในตำบลตลาดส่งผลถึงความเป็นตัวตนของชาวมอญแทบจะทุก ๆ ด้าน เช่น วิถีชีวิต อาชีพ กฎหมายหรือพฤติกรรมกรารับสื่อต่าง ๆ ที่ทำให้ชาวมอญในปัจจุบันคล้ายคลึงกับชาวไทยมาก และที่สำคัญคือ ไม่มีปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวไทยและชาวมอญเกิดขึ้นให้เห็นแต่อย่างไร

การผสมกลมกลืนกันนี้เองเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยเสริมสร้างความเจริญ ให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ประกอบกับปัจจัยทางด้านของรัฐบาล และภูมิประเทศที่เหมาะสมต่อคมนาคมยังเป็นตัวกระตุ้นให้ตำบลตลาดเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง

3. การพัฒนาที่เกิดขึ้นส่งผลต่อรูปแบบการสื่อสารระหว่างประชาชนในพื้นที่อย่างชัดเจน เนื่องจากชาวตำบลตลาดมีโอกาสนในการพบปะ หรือเข้ากิจกรรมต่าง ๆ น้อยลง ความเป็นส่วนตัวมากขึ้นเพราะต่างฝ่ายต่างต้องทำมาหากินกันในระบบของทุนนิยม โดยที่สื่อมวลชนกลับมีอิทธิพลต่อปัจเจกบุคคลมากขึ้น ทำให้ความเป็นตัวตนของชาวมอญลดลงจากแต่ก่อนมาก จนตัวตนที่แสดงออกมามีความคล้ายคลึงกับคนไทยมาก

การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพอย่างเดียว ไม่สามารถทำให้การพัฒนาที่เกิดขึ้นในตำบลตลาด อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการได้ เนื่องจากการพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลาย ๆ อย่าง ที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกันเข้ามาเป็นตัวเสริม เช่น ความโดดเด่นทางวัฒนธรรม นโยบายของทางภาครัฐ ลักษณะภูมิประเทศที่เหมาะสมต่อการคมนาคม และอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ เป็นต้น และสิ่งที่สำคัญก่อนที่ปัจจัยเหล่านี้จะเข้ามามีอิทธิพลคือ การผสมกลมกลืนกันของชาวไทย และชาวมอญในพื้นที่ จนเกิดความสงบเรียบร้อยขึ้น มีบรรยากาศที่เหมาะสมต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา สังคม เป็นต้น

นงนภัส ศรีสงคราม (2547) ศึกษาเรื่อง การสื่อสารทางวัฒนธรรมด้านอัตลักษณ์ และสัญลักษณ์ของชาวไทยโซ่ง ในหมู่บ้านคอนเตาอิฐ จังหวัดกาญจนบุรี งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชาวไทยโซ่ง หมู่บ้านคอนเตาอิฐ ศึกษาบทบาทของการสื่อสารที่มีต่อวัฒนธรรมด้านอัตลักษณ์และสัญลักษณ์ของชาวไทยโซ่ง โดยใช้วิธีการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ โดยมีการสังเกตการณ์เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและการดำเนินชีวิตของชาวไทยโซ่ง มีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำสตรีของชาวไทยโซ่ง ผู้นำกลุ่มแม่บ้าน ทอผ้า ผู้นำกลุ่มจักสาน ศิลปินแม่เพลง ผู้นำเยาวชนและชาวบ้าน นอกจากนี้ยังได้ค้นคว้าจากเอกสาร ทางด้านประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความเป็นมาของชาวไทยโซ่ง

ผลการวิจัยพบว่า “การสื่อสาร” มีบทบาททางด้านอัตลักษณ์และสัญลักษณ์ของชาวไทยโซ่งเป็นอย่างมาก การสื่อสารมีการสร้างอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชาวไทยโซ่งที่จะทำให้ วัฒนธรรมดำรงอยู่หรือมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมของสังคมอื่นรอบข้างการสื่อสารมีส่วน ในการสืบสาน สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่มาจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานในปัจจุบัน ด้วยการสอน ให้รู้ ปฏิบัติให้ดู เพื่อให้เกิดการซึมซับในวัฒนธรรมด้วยตนเอง สำหรับการสร้างอัตลักษณ์นั้น พบว่า “การสื่อสารมีส่วนทำให้ชาวไทยโซ่งรุ่นลูกหลานเกิดความรักหวงแหน และรักษาวัฒนธรรม อันเก่าแก่ของตนไว้ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของตนต่อไป” นอกจากนี้แล้ว การสื่อสารยังมี บทบาทในความเป็นสัญลักษณ์ของชาวไทยโซ่ง โดยสื่อให้เห็นความหมายและให้เห็นประโยชน์ใน การใช้สอยอีกด้วย